

הרב אליעזר רוט

ראש כולל נתיבות המשפט

ובמו"צ בב"ב

קובץ שו"ת בדיני פועלים

א'

קיבל תלושים ממעבידו לאכול במסעדה והסעודה קיבל בזזם מבעל המסעדה

שאלה:

ראובן העובד כמנהל עבודה במפעל, ומקבל מבעל המפעל בנוסף למשכורת גם תלושים מיוחדים עבור ארוחת צהרים במסעדה סמוכה, וברבות הימים התיזד ראובן עם בעל המסעדה, ובעל המסעדה החל לתת לו הסעודות בחנם. מסתפק ראובן האם חייב להחזיר את התלושים לבעל המפעל שהרי מטרתו שיאכל והלא הוא אוכל. או שמא זכה בתלושים.

תשובה:

ענף א'

בגדרי עובד שיצמצם הוצאותיו

לכאן רשאי ראובן ליטול התלושים לעצמו

א) לכאורה יש לדון את בעל המסעדה כמקבל התלושים ומזכה אותם בחזרה לראובן, הגם שלא קיבלם בפועל מ"מ הרי מטרתו להנות את ראובן וכשיהיה ראובן צריך להחזיר התלושים ממילא לא נהנה ראובן ממנו, ובהכרח דנתינתו לראובן הסעודה בחנם היא בתורת תמורה על התלושים שישארו בידיו של ראובן. דהא אדעתא דהכי נתן לו הסעודה. ולפי"ז רשאי ראובן ליטול התלושים לעצמו.

לכאן דמיא לאשה שצמצמה

ב) ועוד יש לדון, דהרי ראובן יכול לומר בשעה שמקבל הסעודה שזהו תמורת התלושים שמקבל מבעל המפעל, ויכול ליתן הסעודה שמקבל בתורת מתנה לחבירו, וממילא חשיב מה שמשאיר התלושים אצלו כאשה שצמצמה מהמזונות שקיבלה מבעלה, דאע"ג דקיי"ל דמותר מזונות לבעל ממה שהאשה צמצמה, מ"מ כתב המג"א (בסי' שס"ז סק"א) דהיינו דוקא במה שכבר צמצמה, אבל מ"מ יכולה לאמר בשעת צמצום שנותנת הצמצום לאחרים ואם לאו לא תצמצם.

חידוש המג"א ולפי"ז נראה דרשאי ליטול התלושים לעצמו
דיעו"י בשו"ע (או"ח סי' שס"ז ס"א) דאשתו של אדם מערבת שלא מדעתו דמסתמא ניחא ליה לבעלה שתהא נותנת לעירוב, אבל אינה יכולה לזכות משלו לאחרים שלא בידיעתו. וכתב המג"א דאע"ג דאינה יכולה לזכות לאחרים משלו שלא בידיעתו, מ"מ "נ"ל דממזונותיה רשאית לזכות (לאחרים), עיי' באבן העזר סימן ע"י סעיף ג"י. עכ"ל. וביאר המחצית השקל, דהתם באהע"ז איירינן בדינא דכמה מזונות פוסקין לאשה, ובשו"ע שם כתב: בד"א בעניי שבישראל, אבל אם היה עשיר הכל לפי עשרו. וכתב הרמ"א: "צמצמה והותירו מאלו המזונות הוא של בעל". עכ"ד. ובמחצית השקל פירש דהתם הרי שיערו חכמים בדרך כלל כמה מספיק לאשה מזונות, אבל אם הותירה הרי מספיק לה המעט שאכלה א"כ אין הבעל צריך ליתן לה יותר ויכול ליקח לעצמו. ונקט המג"א דזהו דוקא התם, אבל כשבשעת אכילה לוקחת ממזונותיה ומזכה לאחרים, יכולה לומר לבעלה בודאי אין לך למחות בידי כי אם אתה מוחה אני לא אצמצם ואוכל את זה עכשיו, וא"כ מה איכפת לך אם אני נותנת לאחרים. עכת"ד המחש"ק. [וע"ע בתשו' מהרש"ם (ח"ג סי' נ"ד) בנידון פלוגתא ר"מ ור' יהודה בתרומות פ"ו מ"ג בטורח טיפול מזונות על הבעלים]. - ולפי"ז רשאי ראובן ליטול התלושים לעצמו.

דחיית הראיה הנ"ל

אולם יש להשיב על הראיה מסי' שס"ז, דדוקא התם דצמצמה מעצמה זכתה, משא"כ בנד"ד דלא צימצם ונדחק במלאכתו, וממילא אינו רשאי ליטול התלושים לעצמו.

השגה על עיקר הדברים דנראה דאינו רשאי ליטול התלושים לעצמו

ג) אכן יש לפקפק בעיקר דברינו, דודאי שאינו רשאי ליטול התלושים לעצמו. - דהנה יל"ע במעשים המצויים בכל יום שמעביד נוהג לתת לפועל כרטיס חפשי חדשי, ויש לדון באופן שהפועל חפץ להתאמץ וללכת ברגל ולחסוך את הכרטיס, האם יכול לתבוע את הדמים או לא, ונראה דיש לבדוק ולחקור מהי מטרתו של המעביד במה שמוכן לשלם דמי

הנסיעות, אם המטרה היא כדי שהפועל יבוא בזמן לעבודה א"כ כל שהפועל מוכן להתאמץ ולצאת קודם מהבית ומתחייב לבוא בזמן ומוכיח את עצמו בכך, א"כ יכול לקבל הדמים לעצמו, ואפילו אם מטרת המעביד להקל על הפועל ג"כ מסתבר שיכול לקחת את הדמים לעצמו.

אכן כ"ז דווקא באופן הנ"ל שהפועל מתאמץ ללכת ברגל בשביל לחסוך את דמי הכרטיס אבל בעובדא דידן שמקבל בחנם את האוכל יש לדון שאינו יכול לתבוע את התלושים, וחייב להחזירם למעביד, כי הרי מקבל את אותו אוכל בלא התלושים.

(ד) ויש לחקור היאך הדין בעובד המתגורר בב"ב ועובד בת"א, ומקבל תוספת על מונית כדי שלא יאחר מלבוא, והעובד יוצא יותר מוקדם מהבית ונוסע באוטובוס ומגיע בזמן, ושאלתו אם יכול לקחת את הדמים על המונית לכיסו, ולכאורה י"ל שרשאי ליטול.

והיינו כמו שמצינו בנזיר (כ"ד:): בתוד"ה שקימצה כו' שכתבו דאם אשה נשואה צמצמה מפיה ולא אכלה כדי שובע דדינא הוי דמזונותיה לעצמה, אלא דאם יש מותר מחמת שהוזלו המזונות הוא לבעל. ובפ"ת אהע"ז (סי' ע' סק"א) הביא מתשו' תשובה מאהבה (ח"א סי' ע"ח וסי' פ') דלפ"ז מש"כ הרמ"א בשו"ע (שם ס"ג) דאם צמצמה והותירו מאלו המזונות הוא לבעל, דמיירי כשלא סבלה רעבון ודוחק, דבכה"ג יכולה לומר שבשביל עצמה עשתה כן ולא שיזכה בה בעלה. – וע"ש שהסכים עמו רבו בעל הנו"ב, דאין להוציא מידה, ולא משום ספק אלא דד"ז ברור ואפילו כשהבעל מוחזק דינא הכי.

ומעתה שמעינן לנד"ד, דאם העובד התאמץ וסבל מעינוי הדרך, לכאורה רשאי ליטול המעות לעצמו.

אמנם אם יראה לדיין דהתשלום הוא כדי שהעובד יעבוד אח"כ ביישוב הדעת, ובמנוחה, ולכן הכינו עברו נסיעה. ולאחר שהתאמץ בעצמו והלך ברגל יחסר מכחו, א"כ מסתבר שאין לו ליטול המעות לעצמו.

יישוב להנ"ל

(ה) אולם בנידון שאלתינו לענין התלושים, נראה להשיב, שהתלושים שייכים לפועל מטעם דאם הפועל הביא מביתו כריכים בודאי שהתלושים של המסעדה שנשארו לו מאותו היום שייכים לו, מכיון שהפועל עלה לו הארוחה מביתו וא"כ התלושים מגיעים לו חילוף דמי סעודתו שהביא מביתו, וא"כ ה"נ כשבעל המסעדה הוא ידיד של הפועל חשיב כאילו שהפועל הוציא מכיסו, וא"כ המעביד מחוייב לשלם לפועל הסעודה, וע"כ התלושים נשארים לפועל.

עֲנֵף ב'

בהוספת המזונות או דמי נסיעה לפועל

בבירור הטעם דהמעביד נותן מזונות לעובד

ו) ובבירור התשובה לשאלתינו, יש לברר מה הטעם דהמעביד נותן לעובד תלושים מיוחדים עבור ארוחת צהרים במסעדה, וכמו"כ מעביד שנותן דמי נסיעה לעובדים וכיו"ב. האם היינו משום דזהו חלק מהתשלום על העבודה. או דלמא הוא משום תוספת בעלמא.

האם יש חילוק בין אם נתקבל לזמן קצוב

והנה להלן בענף ד' יתבאר אם יש חילוק בין אם הפועל נתקבל לזמן קצוב או לא. ויתבאר שם דתלוי בתירוציו של ה"חכם צבי" על קושיית ה"ט"ז (בסי' ס' ס"ג). – ויעוי"ש באות י"ב י"ג וי"ד, בנד"ז.

בירושלמי רפ"ו דתרומות בחיוב המעביד ליתן מזונות לפועליו

ז) ומצינו בירושלמי (פ"ו דתרומות ה"ב) דבגדר מעביד ששוכר פועלים, האם נתחייב ליתן מזונותיהם או רק בתשלום מזונותיהם. דבזה נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה, וקיי"ל דטורח טיפול ותיקון המזונות הוא על הפועלים, והבעלים חייבים ליתן תשלומים דמי המזונות. (וכמ"ש בתשו' מהרש"ם ח"ג סי' נ"ד).

דברי הירושלמי והר"ש שם

דבמתני' התם שנינו: "המאכיל את פועליו ואת אורחיו תרומה הוא משלם את הקרן והן משלמין את החומש דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים הן משלמין את הקרן ואת החומש והוא משלם להן דמי סעודתן. – ובירושלמי איתא התם: "הא רבי מאיר אמר משלמין ורבנן אמרי משלמין, מה דיניהון. אמר רבי יוחנן עיקר סעודה ביניהון, רבי מאיר אמר עיקר סעודה לבעל הבית, ורבנן אמרי עיקר סעודה לפועליו". ע"כ. – ויעוי"ש בר"ש (פ"ו דתרומות מ"ג) שביאר הירושלמי, בזה"ל: "פ"י עיקר סעודה על מי לטרוח, דר"מ סבר על בעל הבית לטרוח, ורבנן סברי בעל הבית נותן דמים והפועלים יקנו להן כל צרכי הסעודה כו". עכ"ל הר"ש.

וע"ש בירושלמי דפריך אמאי ישלם אליבא דרבי מאיר לפ"ד רבי יוחנן הנ"ל, וז"ל הר"ש שם: "והלא כבר אכלו, לרבי יוחנן אליבא דרבי מאיר דבעל הבית חייב להכין סעודה הרי כבר אכלו ולמה ישלם כל הקרן, לא הו"ל לשלם אלא דמים. ומשני מחמת שנפש אדם חתה בטבלים, וכן בתרומה אין נחשבת להן אכילה". עכ"ל הר"ש. – וע"ע בתוס' רעק"א במתני' (פ"ו דתרומות מ"ג, אות מ"ב) שהעיר דקושיא זו אתיא גם אליבא דרבנן, דכיון דטורח על הבעה"ב, שמוטל עליו הטורח לעשות

לפועלים חפשי מן הטורח, והכא אם הפועלים יצטרכו לשלם הקרן דהיינו כדין האוכל דמשלמין חולין יהיה הטורח עליהם. וע"ש.

ומעתה י"ל דבנד"ד דהמעביד חייב ליתן תשלומי המזונות, אינו מחוייב ליתן התלושים למזונות לאחר שכבר יש לעובד מזונות. – אך באמת אין בזה הכרע, דיתכן דא"י ענין לחיובו של המעביד במה שיש גם לעובד, וכמשנ"ת באות ה'.

ע"ף ג'

המתווייב לזון לזמן ובאותו הזמן מקבל מזונות מאזור

פשיטות שאלתינו ממשנה ערוכה רפ"ב דכתובות

(ח) והנה נידון שאלתינו היא משנה ערוכה ר"פ י"ב דכתובות, דשנינו בכתובות (ק"א:) הנושא את האשה ופסקה עמו כדי שיזון את בתה חמש שנים חייב לזונה חמש שנים, ניסת לאחר ופסק עמו כדי שיזון את בתה חמש שנים חייב לזונה חמש שנים כו'. וכן לא יאמרו שניהם הרי אנו זנין אותה כאחד, אלא אחד זנה ואחד נותן לה דמי מזונות. ניסת, הבעל נותן לה מזונות והן נותנין לה מזונות והן נותנין לה דמי מזונות. וכ"פ בשו"ע אהע"ז (סי' קי"ד סעיף ח'). – וחזינן, דאע"פ שאין הבת צריכה למזונות, מכיון שמקבלת כבר מזונות מהבעל השני, אפ"ה הבעל הראשון חייב לקיים את ההתחייבות שקיבל על עצמו, ואינו יכול לדחות החיוב בטענה שאם היה יודע שאדם אחר ישלם לה את המזונות הוא לא ישלם.

הכרעה לשאלה א'

ושמעין לשאלתינו, דהעובד שמקבל תלושים ממעבידו לאכול במסעדה, והסעודה קיבל בחנם מבעל המסעדה, עדיין נשאר המעביד חייב לקיים את התחייבותו, וממילא רשאי העובד להשתמש בתלושים של בעל המפעל אע"פ שבעל המסעדה מספק לו את הסעודה בחינם.

הכרעה לשאלה ב'

וכמו"כ שמעין לנידון השאלה הנ"ל (באות ג' וד') בדבר מעביד שנותן לפועל הוצאות נסיעה באוטובוס בכרטיס חפשי חדשי, והפועל חפץ להתאמץ וללכת ברגל ולחסוך את הכרטיס, האם יכול לתבוע את הדמים או לא. וכמו"כ בדבר עובד שמתגורר בב"ב ועובד בת"א ומקבל תוספת על מונית כדי שלא יאחר לעבודתו, והעובד יוצא יותר מוקדם מביתו ונוסע באוטובוס ומגיע בזמן, האם רשא לקחת הדמים על המונית לכיסו. – דלפמשנ"ת הנידון מבואר במשנתנו בכתובות (ק"א:) דהמעביד חייב לקיים את ההתחייבות שלו לפועל, אע"פ שהפועל הגיע בלא הוספת הממון של המעביד.

מחלק בין משנתינו לנד"ד

ט) ואמנם יש מקום לחלק, דבמשנתנו הנ"ל קמיירי דיש תרי חיובים נפרדים, דהיינו שהבעל התחייב לאשתו לזון את בתה מנישואיה הקודמים, וגם בעלה של הבת התחייב אח"כ לזונה, דנקטינן דאחד זן ואחד משלם. – משא"כ בנידון שאלתינו שהמעביד התחייב לדאוג שהעובד יאכל, דהתחייבותו היא רק לדבר מסויים.

והיינו דיש חילוק בין תרי גברי שנתחייבו, ולאחר שיש כבר מי שנתחייב ממילא השני נתחייב על ממון. משא"כ כשיש רק אחד שנתחייב איננו חייב רק מזונות. וממילא בנידון שאלתינו שהמעביד הוא אחד שמתחייב, לא נתחייב אלא רק למזונות, ולכן כשמקבל המזונות מבעל המסעדה בחנם, תו אינו רשאי ליטול התלושים מהמעביד.

בביאור הסוגיא בכתובות ק"ג

י) ויסוד הנידון הוא בביאור החילוק דמחלקינן התם בסוגיא בכתובות בין שכירות ריחים להתחייבות לזון את בת אשתו. – והיינו דכששנים התחייבו מזונות, חיובו של השני קיים, ואע"פ שיש מי שמשלם כבר מזונות מ"מ משלם השני דמים אבל כשנותן חטים לטחון רשאי לומר בשלך תמכור ובשלי אטחן לך, והתנאי קיים עדיין. דיכול לעמוד בהתחייבות בלא הפסד.

דבכתובות (ק"ג). אמרינן, ההוא גברא דאוגר ליה ריחיא לחבריה לטחינה, ופרש"י דלא התנה שוכר לתת מעות למשכיר אלא שיטחון לו למזונות ביתו בשכרו. לסוף איעתר, פרש"י משכיר זבין ריחיא וחמרא, פרש"י לטחון בה מזונות ביתו. אמר ליה עד האידנא הוה טחנינא גבך השתא הב לי אגרא, א"ל מיטחון טחנינא לך, סבר רבינא למימר היינו מתניתין לא יאמרו שניהם הרי אנו זנין אותה כאחד אלא אחד זנה ואחד נותן לה דמי מזונות. ופרש"י, אחד זנה ואחד נותן לה דמי מזונות, ולא אמרינן שניהם יתנו לה מזונות ואע"פ שלא פסק לה דמים מתחלה אלא מזונות חייבוהו לתת דמיהם כשיש לה מזונות ממקום אחר ה"נ אע"פ שלא פסק אלא טחינה עכשיו שאינו צריך יתן דמים. – ויעוי"ש בגמ', דאמרינן: "א"ל רב עוירא מי דמי התם חד כריסא אית לה תרתי כריסתא לית לה, הכא מצי א"ל טחון וזבין טחון ואותיב". ופרש"י, טחון וזבין, באותה שלקחתי טחון ואותיב, למזונותיך באותה שאצלי". ע"כ הסוגיא.

ובהא דמחלקינן בין משנתנו דהבעל חייב לקיים את ההתחייבות שלו, אע"פ שיש לבת פרנסה ממקום אחר. ובין הך עובדא דאוגר ליה ריחיא לחבריה לטחינה, בפשוטו היינו משום דשאני התחייבות הבעל דבא בתוספת להתחייבות שהיתה מוטלת על בעלה של אמו של אשתו, ומכיון ויש בפנינו תרי חיובים אמדינן דעתיה דאחד זן ואחד משלם. משא"כ בעובדא דטחינה בריחיים, דלא נתחייב אלא רק אחד לשלם

במזונות, אמרינן דכשיש לבעל הריחים מי שיטחון לו לא פקע התחייבותו הראשונה של השוכר. וחזינן דכל התחייבות שלא שייך לקיימה, דהתחייבות קיימת בדמים. ואם התחייבו חפץ מסויים או מזונות, החיוב הוא בדמים, דאין כוונתו דוקא למזונות, אלא להמציא לו דמים.

הכרעה בנידון שאלתינו

ולפשנ"ת אין הפועל רשאי ליטול התלושים לעצמו, וכמו"כ העובד אינו רשאי ליטול דמי נסיעות לעצמו. [מלבד היכא דטרח, די"ל דהתאמצותו וטרחתו דמזונותיו לעצמו, וכמשנ"ת].

מדברי הסמ"ע מבואר דגם כשיש חיוב אחד אמרינן אחד זן ואחד מפרנס

יא) איברא דמדברי הסמ"ע (בסי' ס' ס"ק י"ב) מבואר לכאורה דשפיר י"ל שהפועל רשאי ליטול התלושים לעצמו, וכמו"כ העובד רשאי ליטול דמי הנסיעות לעצמו. – דיעווי"ש בסמ"ע דנקט דגם כשיש חיוב אחר אמרינן דאחד זמן ואחד מפרנס.

דברי הסמ"ע

דהנה בשו"ע (סי' ס' סעיף ג') כתב: "המחייב לזון את חבירו, הנותן אומר לתת לו פירות, והלה אומר מעות, הדין עם מקבל המתנה. וביאר הסמ"ע (בס"ק י"ב) בזה"ל: "הטעם, דסתם לזונו משמע שיהא ניזון כרצונו בביתו של הניזון, ויקנה לנפשו מה שירצה כדרך העולם". עכ"ד הסמ"ע. הרי דגם בכה"ג אמרינן דאחד זן ואחד משלם. – ועיי' בית שמואל אהע"ז (סי' קי"ד סק"ב), ובנתה"מ (סי' ס' סק"ה) הכריע כהסמ"ע, ע"ש. דהנה לפ"ד הסמ"ע כשאין לה צורך מזונות חייב ליתן לה דמים. אולם ב"בית שמואל" הנ"ל ס"ל דבכה"ג יכול ליתן לה מזונות. והיינו דלדעת הסמ"ע עיקר חיובו הוא דמים, ולדעת הב"ש עיקר חיובו הוא מזונות וא"כ יש לה מזונות ממקום אחר. – ובפשוטו כך נחלקו, וכ"כ הנתה"מ הנ"ל ובבית מאיר (בסי' קי"ד ס"ח) ובבית יעקב (שם). אמנם מדברי הגרעק"א בשו"ע חו"מ (סי' ס' ס"ג) ובדגול מרבבה (שם), לכאורה משמע דלא פליגי וצ"ע.

בתשובת התשב"ץ מבואר שנשאל בנידון שאלתינו

ובעיקר הנידון היאך לשער ההוצאות שהרויח בטירחתו, האם יטלנו לעצמו. יעו"י בשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' קפ"ו) שנשאל בזה"ל: "שאלת ראובן ושמעון היתה להם תביעה אצל גוי, והגוי היה במקום אחר, והחוב היה לראובן בו שני שלישים ולשמעון שליש. אמר ראובן לשמעון נלך שנינו לתבוע החוב. אמר לו שמעון לך אתה לבדך, וכל מה שתוציא במזונות ושכירות וזולתם אתן חלקי בו. והלך ראובן ומצא הגוי,

והוצרך לבוא עם הישמעאלי בדברי ריבות, והוציא ראובן הוצאות מרובות במזונות וזולתם, והלך הגוי למקום אחר, והלך ראובן אחריו, ולא זו משם ראובן עד שהציל מיד הגוי י"ג זהובים, והוציא ג"כ במקום ההוא הוצאות מרובות, אלא שלא הוצרך להוציא דבר במזונותיו לפי שנתאחסן בבית חבירו. וכשרצה ראובן לשוב לביתו ויהי בדרך עמדו עליו לסטים ושללוהו והוצרך ג"כ להוציא מעות מרובות עד שהחזירו אליו בגדיו והיתה ההוצאה יתירה על השבת. ועתה תובע ראובן לשמעון שיתן לו חלקו במה שהוציא יותר על הי"ג זהובים. וגם חלקו במה שאכל בבית חבירו ואע"פ שלא הוציא הוא דבר משלו עתה, לפי שלולי שעשה לו ראובן נחת רוח קודם לכן לא היה מאכלו בחנם. מהו שורת הדין בזה". עכ"ל בשאלתו. – הרי דמסופק היאך לדון בנד"ד כשקיבל מעות למזונות, וקיבל מזונות בחנם מחבירו שעושה לו תמורת טובה שעשה לו מקודם.

בתשו' התשב"ץ דחייב לשלם לו המזונות

ויעוי"ש שהשיב דחייב לשלם לו דמי המזונות. אע"פ שכבר נידון ע"י אחר. – וז"ל: "תשובה, המורשה הזה עשה שליחותו כהוגן וזכה בשכרו אע"פ שנאבד לו מה שהביא, כיון שלא נאבד בפשיעתו כו'. ואפילו באה לו מציאה שמצא מי שיזון אותו, לא ינכה לו משכרו כלום, שזו מציאה היא ומציאת הפועל לעצמו, כדאיתא בפרק שנים אוחזין (ב"מ י"ב:). וכן בפרק הנושא את האשה (כתובות ק"א:) אמרינן שאם פסק האחד לאשתו לזון את בתה ונשאת לאחר ופסק לזון אותה שאחד זן אותה והאחד מעלה לה מזונות ואינו יכול לטעון כבר יש לה מזונות ממקום אחר. וכן בכאן כיון שחייב לתת לו שכרו אינו יכול לנכות לו מה שזה אותו אחר דרך גמילות חסדים. אבל מה שהפסיד בסכנת הדרכים בשביל הצלת עצמו אין המשלח חייב לתת לו כלום כו"י". עכ"ל התשב"ץ.

עֲנֵה ד'

בוזילוק אם הפועל נתקבל לזמן קצוב

מבאר אם יש לחלק בין כשנתקבל לעבודה לזמן קצוב או לא (יב) אמנם יש לדון דבנידון שאלתינו תלוי אם הפועל נתקבל לעבודה לזמן קצוב, כגון למשך ה' שנים. או לא. – דאם נתקבל לזמן קצוב, שפיר מקבל התלושים מהמעביד וכמו"כ מקבל דמי הנסיעות לעצמו. משא"כ כשלא נתקבל לזמן קצוב אין המעביד מתחייב לשלם לו כשיש לו מזונות ממקום אחר או כשנסע באוטובוס או שהלך ברגל.

בדברי הרמ"א

דהנה הרמ"א (בסי' ס' סעיף ג') כתב: "י"א דהמקבל עליו לזון חבירו סתם, כל ימי חייו או כל זמן שצריך משמע. וי"א

דאס קיבל עליו לזונו סתם או יתן לו מאה זהובים לשנה, נפטר בשנה אחת מנדרו". ע"ש. – וחזינן דאפילו לדעה ראשונה שהיא דעת הרשב"א בתשו' (ח"ו סי' ה'), דבסתם חייב לזון כל ימיו, מ"מ אינו חייב לזון אלא כל זמן דצריך.

קושיית הט"ז

וכבר הקשה הט"ז (שם), דשנינו במשנתינו הנ"ל בכתובות (ק"א:): דהבעל חייב לזון את הבת אע"פ שאינה צריכה יותר למזונות.

תירץ ה"חכם צבי"

ותירץ ה"חכם צבי" בהגהותיו לט"ז, בתרי אנפי. – וז"ל: "לענ"ד אין כאן קושיא, דשאני התם דקצב ה' שנים, לאפוקי דהכא מיירי במחייב עצמו סתם כמבואר. – וכבר היה אפשר לחלק בענין אחר דשאני הנושא את האשה וכו', דלאו בדידיה לחוד תלי מילתא, אלא גם כן בדעת האשה, והיא דעתה אפילו אם לא תצטרך הבת למזונות, משא"כ הכא דהכל תלוי בדעת הנותן. – אבל אין צריך לזה, כי העיקר כמו שכתבנו לחלק בין קוצב, למתחייב סתם". עכ"ד הח"צ בהגהותיו לט"ז.

הכרעה לנד"ד לפ"ד הח"צ

ומעתה בנידון שאלתינו, יש לחלק בין אם קצב לפועל זמן מוגדר שיעבוד אצלו, דדוקא בכה"ג מחוייב המעביד להמשיך ולשלם לו אע"פ שמקבל ממקום אחר. וממילא רשאי הפועל להשתמש בתלושים של המעביד אע"פ שמקבל הסעודה בחינם מבעל המסעדה. וכמו"כ כשהפועל הלך ולא נסע רשאי לקבל דמי הנסיעות, וכיו"ב כשנסע באוטובוס במקום לנסוע במונית. – אבל אם אין המעביד קצב לפועל זמן מוגדר שיעבוד אצלו, אין המעביד מחוייב לשלם לו מזונות כשהעובד מקבל ממקו"א.

מפקפק בזה

(ג) איברא די ש לפקפק בזה, דיתכן דסתם פועל חשיב כקצב זמן לעבודתו. – ולכאורה היה נראה לדון, דאם פעם אחת הלך ברגל חשיב כקצוב, וצריך ליתן לו הדמים. אבל אם עובד בחברה או מלמד שהולך בקביעות ברגל ורצונו ליטול דמי נסיעות וכיו"ב, אי"ז כדבר קצוב וא"צ ליתן דמים.

מפרש נד"ד לפי חילוקו השני של ה"חכם צבי"

(ד) וכמו"כ לפמשי"כ הח"צ בחילוקו השני, יש לדון דאם המעביד החליט ליתן התלושים לעובד כדי שהעובד יסכים לעבוד אצלו, ואי"ז כתוספת בעלמא, אי"כ יתכן דמחוייב לשלם אפילו שהעובד אינו זקוק לזה.

המקבל לזון חבירו בשעה שצריך

(טו) וביסוד דברי הרמ"א (בסי' ס' ס"ג) שכתב: "יש אומרים דהמקבל עליו לזון חבירו סתם כל ימי חייו או כל זמן שצריך משמע". והיינו דאם נדר לו כן בשעה שצריך, מסתמא דעתו היתה כל זמן שצריך משמע. אבל אם נדר לו בשעה שאינו צריך בכה"ג דעתו היתה על כל ימי חייו. כ"פ הסמ"ע (ס"ק ט"ו).

והנה נתבאר דקמייירי דוקא כשלא קצב לו סכום שנים שיזון אותו, אבל אם קצב לו סכום השנים בכה"ג חייב לזונו אפילו כשאינו צריך, וכמש"כ ה"חכם צבי" בהגהותיו לט"ז, ליישב קושיית הט"ז דמאי שנא מהא דאמרינן בכתובות (ק"א:): דהמקבל לזון את בת אשתו חייב לזונה גם כשהיא נשאת אע"פ דבעלה זו אותה ואינה צריכה למזונותיו, ותירץ הח"צ דהתם פסק ה' שנים, אבל האומר בסתמא דחייב לזונה אמרינן דהיינו דוקא כל זמן שצריכה וכשנתעשרה א"צ לזונה. – ובישועות ישראל (בסי' ס' חה"מ סק"י) כתב דלפ"ז המקבל לזון ילד קטן אמרינן דלא התחייב אלא עד שיהיה גדול ויכול לפרנס את עצמו, וה"ה אם הוא עני והעשיר.

טז) ובעיקר הקושיא מהמקבל עליו לזון את בת אשתו דחייב לזונה גם כשהיא נשאת אע"פ דבעלה זן אותה ואינה צריכה למזונותיו. נראה באופ"א לחלק, דשאני הנושא את האשה דהתשלום אינו מפאת הכרח אלא כך היה ההסכם ביניהם מתנאי הנישואין, הרי הוא מחוייב לקיים ההסכם. משא"כ בני"ד שכל התחייבותו הוי רק מפאת ההכרח, וכשנסתלק ההכרח אינו מחוייב.

ומעתה בנידון שאלתינו, תלוי בסיבה שהמעביד נותן לעובד תלושים ודמי נסיעה.

תירוץ התומים

יז) ויעוי' בתומים (סק"ח) שיישב קושיית הט"ז באופ"א, והיינו עפ"מ שביאר דיסוד הנידון הוא משום דהו"ל בתורת נדר, לזון את העני, וכדאמרינן בנדרים (ז'). דבפיך זו צדקה, ואמרינן התם (י"ח:): דסתם נדרים להחמיר, ולכן הוא חייב לזונו כל ימי חייו אם הוא עני תמיד, או כל ימים שצריך דהיינו הימים שנתעשר בינתיים דתו ליכא מצות צדקה ולא קרינא ביה בפיך זו צדקה. ולפ"ז מיושב קושיית הט"ז, דשאני מהמתחייב לזון את בת אשתו, דהרי הכא קאתינן מדינא דצדקה, ולכן כשאינו צריך פסק נדרו. – וראיית הרשב"א בתשובתו (ח"ו ס"י ה') דהיא מקור דברי הרמ"א הנ"ל, הוא מדאמרינן בנדרים (כ"ח). באומר יאסרו פירות העולם עלי, ופריך דמכיון ואמר סתם משמע לעולם, ע"ש, והוא קמייירי בנדר.

והכריח התומים דאם אין כוונת הרשב"א בנדר, א"כ מה ראייה מייתי מהתם, הרי בנדרים נקטינן דסתם נדרים להחמיר. וכמש"כ הר"ן בנדרים (ד'): ד"ה משום כו', דסתם נדרים לא קייצי, וע"ש בר"ן הטעם משום דיש בהם קדשי

מזבח וקדושתן קדושת עולם, ולכן הנודר סתם אסור לעולם, וכדקיי"ל ביו"ד (סי' קי"ט סעיף ג'). אלא בהכרח דהרשב"א מיירי בנדר.

ועוד הוכיח בתומים, ממ"ש הרשב"א בחידושו לגיטין (ע"ה:) ד"ה ולענין כו', וכ"כ ג"כ בר"ן שם, דלענין ממון הדבר ספק באומר סתם אי כוונתו כל החודש או יום אחד במשמע, והניחו בספק. והקשה התומים, דא"כ איך החליט הרשב"א בתשו' (ח"ו סי' ה') דמיייתי הרמ"א הנ"ל, לחייבו, הרי הוציא מחבירו עליו הראיה. אלא בהכרח דכאן מיירי בנדר, ולכן לכו"ע משמעותו היא לעולם, וכדקיי"ל ביו"ד (סי' רי"ט ס"ג).

מבאר דלדברי התומים אין לדמות מהתם לשאלתינו

(יח) ולדברי התומים הנ"ל דכשקיבל עליו לזון עני סתם, מפרשינן כוונתו דקאמר לעולם. וכמו באסר על עצמו סתם דהכוונה היא לעולם. יעוי' בתשו' חת"ס (ח"ו"מ סי' ט') שכתב ג"כ כדבריו, והוסיף לבאר דמה שהרשב"א בגיטין (ע"ה:) ד"ה ולענין כו' מספק"ל בהאי מילתא ולא החליטו דהמוציא מחבירו עליו הראיה, דהיינו משום דלא קמיירי בנתחייב מעצמו לזון את חבירו, אלא שזה נותן לו ביתו ע"מ שיזון את בנו או את אביו (וכמ"ש הר"ן שם). וא"כ בהא לאו בדידיה תליא מילתא, אלא אומדין דעת הנותן קרקע זו, ובודאי לא שייך לומר הדמים מודיעים, שהרי לא בתורת מכר נתן לו, אלא עשה לו חטיבה ויהיב ליה מתנה והוא יעשה עמו חטיבה לזון את בנו, בהא איכא לספוקי.

וסיים החת"ס שם, דלדינא נראה דהוי ספק ספיקא, חדא האם הלכה כרבא בגיטין שם, דאפילו בגיטין כל זמן שיצטרך קאמר, וא"נ הלכה כרב אשי, מ"מ דילמא בממון שאני, ובשגם כיון שנתן לו הקרקע על תנאי, א"כ קרקע בתחזקת בעלים הראשונים קיימת, וכל שלא מקיים התנאי לא יחזיק בקרקע, ולא שייך לומר על חיוב מזונות המוציא מחבירו עליו הראיה, אדרבא אחזקת הקרקע י"ל המוציא מחבירו עליו הראיה. – וע"ש בחת"ס שהאריך בדברי הסמ"ע (בסי' רי"ב סק"ג) והש"ך (שם סק"ב) גבי בית לדור בו. – ומסיק וכתב: "היוצא מזה לדינא, בדבר שבממון, הנודר לחבירו סתם, אם הוא עני חייב כל זמן שיצטרך. ואם הוא בתורת התחייבות שלא בתורת נדר לעני, המוציא מחבירו עליו הראיה, וסגי בשעה אחת לכו"ע". – ואם אמר בית לדור בו, פלוגתא דרבינו האי ורב נחשון גאון [שהובאו בהגהות מרדכי, ב"ב סי' תרע"א], וקיי"ל כרבינו האי דסגי בשעה אחת. ואם איננו מתחייב מעצמו ברצונו אלא שחבירו נתן לו מתנה [ר"ל קרקע או אפילו מטלטלין רק עדיין ברשות הנותן או אפטרפוסיין] ע"מ שיזון בנו, אע"ג שאינו מתנה לעני, מ"מ איכא ספיקא, והעלינו לעיל דהוה ספק ספיקא ואוקמא המתנה דחזקת בעלים הראשונים ולא יזכה בהקרקע אם לא יזון כל זמן שיצטרך הבן". ע"ש.

כ) ובעיקר דברי התומים, יעווי באמרי בינה (דיני הלואה סיי מ"ח) שהעיר, דמדברי הב"י (בסיי ר"ז) נראה דדעת הרשב"א דאפילו בממון דסתם לעולם משמע, והיינו דנקט לא כדי התומים.

בדברי הרשב"א בתשו'

כא) והנה הרשב"א בתשו' (ח"ו סיי ה') כתב בזה"ל: "שכל המקבל עליו לזון או שמזכה לאיש בנכסיו מזונות סתם, כל זמן שצריך למזונות משמע, וכמי שאסר על עצמו סתם שלא יאכל מן המינין שאסור בהם לעולם, וכדאמר בפ"ג דנדריים (כ"ח.) נודרין להרגים, היכי נדר אמר רב עמרם אמר רב דאמר יאסרו פירות עולם עלי אם אינם של בית המלך, ואקשינן כיון דאמר יאסרו פירות עולם עלי אם אינם של בית המלך, ואקשינן כיון דאמר יאסרו איתסור כל פירי דעלמא עלויה, ופרקינן באומר היום אלמא כל סתם כל עולם דמי, ה"נ כל שמזכה לאיש מזונות בנכסיו לעולם משמע". עכ"ל הרשב"א.

דברי הנתה"מ

ובעיקר הראיה דמייתי מסוגיא דנדריים (כ"ח.) דקאמר התם יתסרו כל פירות דעלמא עלי, איתסרו כל פירות עלמא עילויה, ופרקינן דאמר היום, וחזינן דכל סתם לעולם משמע. – יעווי בנתה"מ (בסיי ס' ס"ק ח') שביאר בדעת הרא"ש דפליג וס"ל בתשו' (כלל ו' סיי י"ט) דסתם לאו לעולם משמע, והיא דעה בתרייתא דמייתי הרמ"א (בסיי ס' סעיף ג'), דהיאך יתיישב הסוגיא הנ"ל. – וכתב הנתה"מ דמגמ' הנ"ל אין הכרע, דהתם קמיירי בנדריים דמעיל איניש לספיקא, ולכן אמרינן דמכיון שיש להסתפק בלשונו סתם אם לעולם משמע, או שעה אחת משמע, אמרינן דדעת הנודר שיהיה נתפס בכל מה שאפשר לספק בהלשון, משא"כ בממון דהמוציא מחבירו עליו הראיה. ומבואר בד' הנתה"מ, דהתחייבות שבאה כתמורה די"ל שבעל התנאי נתחייב להרווחתו, והדין הוא דהתחייבותו היא לעולם. אבל כשאין ההתחייבות באה בתמורה אינו חייב לעולם. – ולפ"ז יש לצרף ד"ז לנד"ד, דבכה"ג דהתחייבות היא בתמורה חיובו לעולם.

ז'

**הַקְלִיד סֵפֶר וְנִמְזַק מֵהַמּוֹזֵשׁ, הָאֵם
מִקְבֵּל שְׂכָרוֹ.**

שאלה:

מחבר ספר מסר את כת"י ספרו למקליד, והמקליד הקליד את כל הספר. ולקראת סיום ההקלדה נאנס המקליד ונמחק כל הספר מהמחשב. האם המחבר חייב לשלם לו על מה שעבד. יש לציין כי ההסכם ביניהם, שהדיו והנייר מביא המחבר למקליד.

תשובה:

עֲנֵף א'

בדין תשלום לפועל שפשע לפנים משורת הדין

דברי הטור דפועל שפשע יש ליתן לו שכרו למשו"ה ובשו"ע לא פסק זאת

א) הטור (חו"מ סי' ד"ש ס"א) כתב: המעביר חבית ממקום למקום ונתקל בדרך ישרה ונשברה החבית הוי פשיעה וחייב, אפילו אם הוא שומר חינם. "ומכל מקום מצוה הוא לעשות לו לפנים משורת הדין וליתן לו שכרו אם אין לו מה יאכל". ומקור ד"ז הוא בב"מ (פ"ג.) רבה בב"ח תברו ליה הנהו שקולאי חביתא חמרא שקל לגלימייהו, אתו אמרו לרב, אמר ליה הב להו גלימייהו, אמר ליה דינא הכי, אמר ליה אין, למען תלך בדרך טובים, יהב להו גלימייהו, אמרו ליה עניי אנן וטרחינן כולי יומא וכפינן ולית לן מידי, אמר ליה זיל הב אגרייהו, אמר ליה דינא הכי, אמר ליה וארחות צדיקים תשמור. והיינו לפנים משורת הדין. והנה בשו"ע לא הביא להלכה את הענין שצריך להכנס לפנים משורת הדין.

חקירה מטעם מה החיוב הנ"ל למשו"ה ונפק"מ בזה בעשיר

ב) ובעיקר הדין דצריך למחול על ההיזק לפנים משורת הדין, יל"ע אם הוא מטעם צדקה, או מהלכות תשלומי שכיר (דבגוונא דשבר באופן שנתקל בדרך ישרה לא יתבע ממנו). ונפק"מ אם הסבל הוא עשיר, דאם הוא מטעם צדקה אינו צריך למחול.

שיטת האגרות משה דזה מדין צדקה

ג) ובאמת בשו"ת אגרו"מ (חו"מ ח"א סי' ס') האריך לבאר שאין כופין על מידת חסידות, והקשה מדינא דילן, דאמאי חייב רב את רבב"ח לפטור את הסבל, ותירץ האגרו"מ דזהו מטעם כופין על הצדקה, שלא היה לסבלים לשלם מפאת עניותם. הרי דדוקא בעני צריך לפוטרו, ולא בעשיר.

קושיא מהפרישה

ד) אלא דצ"ע, דהפרישה (סי' ד"ש סק"א) כתב להדיא דגם בסבל עשיר איכא מצוה למחול לו על ההיזק, רק המצוה לשלם על המלאכה אינו אלא בסבל עני, וז"ל: "ומשמע לי דלענין תשלומין אפילו אם הוא עשיר אין לחייבו. וכן נראה לשון הגמרא שם סו"פ האומנין, דגרסינן שם רבה בר בר חנן תברי ליה הנהו שקולאי לחביתא דחמרא, שקל לגלימייהו אתא אמרו ליה לרב אמר ליה הב להו גלימייהו, אמר ליה דינא כך אמר ליה למען תלך בדרך טובים, יהיב להו גלימייהו, אמרו ליה עניי אנן כו' אמר ליה הב להו אגרייהו כו', הרי לך אפילו קודם שידע שהיו עניים צוה רב שאין לחייבם בתשלומין". עכ"ל הפרישה.

שיטת השו"ע הרב

ה) וכיו"ב משמע בשו"ע הגר"ז (בהל' שכירות ושאלה סעיף י"ט) שכתב: "מצוה על בעה"ב להכנס עמו לפני משורת הדין ולמחול לו שנאמר למען תלך בדרך טובים, ואם עני הוא ואין לו מה יאכל מצוה ליתן לו שכרו". עכ"ד. ומבואר דחילק לתרי גוונין, דלענין שצריך לפטור את הסבל מלשלם ההיזק כתב בסתמא דמצוה למחול, ולא חילק בין עני לעשיר. ולענין המצוה ליתן לו שכרו כתב "ואם עני הוא", הרי דהמצוה למחול מלשלם ההיזק הוא אפילו בסבל שאינו עני. וכיו"ב משמע ב"ערוך השלחן" (סי' ד"ש סעיף י"א) שכתב לחלק כנ"ל, וכ"ה בקיצור שו"ע (סי' קפ"ה סעיף ה').

מח' הפוסקים אם כופין על חיוב למשו"ה

ו) ובאנו לדון, האם כופין את בעה"ב למחול לפועל. ויעויין זה במרדכי (ב"מ סי' רנ"ז) שכתב: "וכיון דחזינן דהווי כייפי להו הכי כדאיתא ס"פ האומנין גם אנן כייפין למיעבד לפני משורת הדין". עכ"ל. הרי להדיא דכופין על משורת הדין. אמנם הרמ"א בחו"מ (סי' י"ב סעיף ב') הביא ב' דעות בזה. וז"ל: "ואין בית דין יכולין לכופ' ליכנס לפני משורת הדין אע"פ שנראה להם שהוא מן הראוי ויש חולקים". והש"ך (ס"ק ח') ציין לדברי הב"ח (בסעיף ד') מה שכתב מזה. ויעויי"ש בב"ח דנקט דבאופן שהוא עשיר יש לכופו לעשות לפני משורת הדין. [אמנם בתשו' י"שב יעקב" (אהע"ז סי' כ"ט) ס"ל דאין כופין].

מקור שיטת המרדכי דכופין

ז) והנה מקור דברי המרדכי דכופין על לפני משורת הדין, הוא מנ"ד דחייבו את רבב"ח לשלם, וכ"ה בב"ח הנ"ל, בזה"ל: "משמע דרב הוה כייף ליה לרבב"ח, דאל"כ מאי קאמר ליה דינא הכי אם לא בא לכופו, ואע"ג דהתוס' פרק הגוזל קמא ופרק אלו מציאות פירשו דלפנים משורת הדין לא הו"ל להפסיד, אלא מקרא דלמען תלך בדרך טובים, מ"מ בע"כ שמעינן דכופין על דבר שאינו חייב בו מן הדין". עכ"ל. וכיו"ב יעוי' בתשו' י"צמח צדק" (סי' פ"ט) שכ"כ.

ענין ב'

בוזיוב להכנס לפנים משורת הדין

בירור אם הוא דין בסבל דוקא או בכל פועל

ח) והנה יש לברר האם הדין שצריך להכנס לפנים משורת הדין הוא דוקא בסבל שנשא משא, או שמא הוא בכל אומן שפשע ושבר שמצוה למחול לו. - ולענין תקנת חכמים בסבל ששבר שלא בפשיעה דפטור, יעוי' בשו"ת "שבות יעקב" (ח"ג סי' קע"ז) דתקנה זו אמורה רק בסבל, משום שהיא מלאכה כבידה, והיא נעשית בעלמא ע"י עניים, וההיזק מצוי בהם, ע"ש. - ונד"ד שאני, שלא איירינן בתקנת חכמים לפוטרו, אלא רק מענין מצוה לפוטרו לפנים משורת הדין י"ל דבכל פועל דינא הכי. - ויעוי' ב"ערוך השלחן" (סו"ס ד"ש) שהזכיר בהאי דינא לישנא דפועל, ולא סבל.

יש לחלק בהא בין קבלן לפועל

ט) אלא דצ"ע לומר דבכל פועל איכא מצוה למחול אע"פ שפשע, דהא לא מצינו בפוסקים בהל' אומנים (בסי' ש"ו ס"ד) שיש מצוה למחול על פשיעת אומן. ובפרט להפוסקים דאיכא כפיה למחול, צ"ע ד"ז. ולדעת הפרישה הנ"ל (באות א') אפילו באומן עשיר יש מצוה למחול לו, וצ"ע. - ולכאורה מוכח דשאני שכיר יום ששכרו הוא על הפעולה, מקבלן ששכרו על השלמת המלאכה, ודוקא בפועל יש מצוה למחול לפנים משורת הדין, דשכרו הוא על עשיית הפעולה ולא על השבחת המלאכה, ולכן מצוה למחול לו. ומשא"כ קבלן שמקבל את השבחת המלאכה, ושכרו הוא גם עבור ההשבחה שמשביח את המלאכה, בזה מיירי בהל' אומנים דא"צ לשלם לו על ההפסד.

י) ומעתה בני"ד שהמקליד הוא קבלן, א"צ לשלם לו על מה שהקליד ונמחק.

הוספה בנד"ד

יא) ובני"ד יש להוסיף, דשאני סבל הנושא משאות, שאין בזה חכמה שנותן לבעה"ב, ולכן כששבר אמרינן דמצוה למחול לו אם נתקל בפשיעה. ושאני ממלאכה ששכרו עבור חכמתו, וכבני"ד שמחמת שהמקליד מומחה מתעסק במלאכתו, והריוח שמקבל הוא יותר ממה שטורח, בכה"ג א"צ למחול לו.

בנד"ד צריך למחול לו על ההיזק

יב) ונמצינו למדין, דלגבי ההיזק שהזיק המקליד לדיו ולנייר שהביא המחבר מביתו, דינו כמעביר חבית ממקום למקום ושברו, דאע"פ שהמקליד הוא כשומר שכר וכדינא דאומן, אפ"ה פטרוהו חכמים מדין תורה דהיה חייב דהוי כגניבה

ואבידה, דהמחבר חייב לפנים משורת הדין למחול על ההיזק, ובנד"ד שהמקליד עני, לכו"ע צריך למחול לו.

אבל א"צ לשלם לו שכרו

יג) ולענין תשלום שכרו, הגם שאינו סבל אלא אומן, אכן מכיון ואינו שכיר יום העובד לפי שעות אלא כקבלן שצריך להשלים המלאכה א"צ לשלם לו שכרו. [רק יש להסתפק בנוגע להקלדת ההגהות, שמקובל לשלם עליהם לפי שעה, דדינו כפועל שכיר יום, שאין תכליתו התוצאה אלא העבודה עצמה לפי זמן. ויתכן דגם זה נחשב כקבלן, דסו"ס העיקר היא התוצאה].

צ"ע בזה

יד) אמנם יתכן לצדד, דדוקא בסבל הנושא משאות אמרינן שימחול לו על ההיזק, וגם מש"כ בערוך השלחן הנ"ל לישנא דפועל היינו בסבל, וממילא בנ"ד אין המחבר מצווה למחול לו. וצ"ע.

תשלום לעורך ספרים שתפקידו לתרגם סט של מוזזורים

שאלה:

עורך ספרים קיבל עבודה לתרגם מחזורים מלשון הקודש לצרפתית, וגם לעמד ולערוך המחזורים. ושכרו קצוב לפי הסימנים שיכתוב. – לאחר שתרגם המחזורים לימים נוראים, נתבקש לערוך ולתרגם המחזורים לשלש רגלים. – ושאלתו, האם רשאי להשתמש בפעולתו הקודמת, דהיינו האם מותר לו ליטול שכר על פעולתו במה שמעביר קבצי מחשב שנמצאים בזכרון המחשב, ומדביק אותם בפעולה של "גזור, העתק, הדבק". דשמא מכיון שכבר שילמו לו על כך, והוא משתמש בעבודתו הראשונה, איננו רשאי ליטול שכר על כך.

תשובה:

דברי הנו"ב

א) בתש"ו נו"ב (מהדו"ת חו"מ סי' כ"ד) והובא בפ"ת (סי' קנ"ח סק"א), נשאל בדבר ראובן שחיבר פירוש על סדר נזיקין וסדר קדשים, והדפיס בדפוס את ספריו, כאשר חלק העליון הוא המניות ופירושי קדמאי, ומחתיהם ידפיס את פירושו. ולאחר שהמדפיס הדפיס את ספרו, הסיר את פירושו של המחבר מלמטה, והשתמש באותיות שסידר בחלק העליון של הספר, והדפיס המשניות. – ותבעו המחבר, דהרי הוא שילם על סידור האותיות, ואין לבעל הדפוס רשות להנות בחנם. ובעל הדפוס טוען, שהאותיות שסידר הם שלו, ויכול להשתמש בהם כרצונו. – וכתבהנו"ב, דיש חילוק באיזה צורה שכר המחבר את המדפיס. דאם שכרו בקבלנות לסדר לו כך וכך דפים, והמדפיס שוכר את הפועלים, א"כ הפעולה שייכת למדפיס, ויכול להשתמש בזה. אבל אם המחבר משלם שכר של כל פועל, הרי הפעולה שייכת למחבר, ורשאי להשתמש בזה, ואין למדפיס להשתמש בזה. (ולא שייך בזה כופין על מידת סדום מכיון שהוא ממון המחבר).

אולם אם כבר נשתמש המדפיס ולא גרם למחבר הוצאה יתירה פטור משלם לו, כדין זה נהנה וזה לא חסר. [ולפ"ד אם המדפיס הוא פועל שכיר יום, ואינו קבלן, הפעולה שייכת למחבר].

כשיש חסרון מועט למעביד

ב) אמנם יעוי"ש בנו"ב דמכיון והמדפיס גרם שיפסד במה שיתמעטו הלקוחות, הו"ל זה נהנה וזה חסר חסרון מועט דנחלקו קמאי אם מגלגלין עליו הכל, ולכן המדפיס צריך לשלם לו על כל ספר. – ובנד"ד גם אם ישתמש בעבודתו לא יפסיד המזמין, ושפיר מצי למעבד הכי, ורשאי לקבל הסכום המלא.

הערה על מה שנתבאר

ג) אכן יש לדון בדבר, עפ"י מה שחילק הנוב"י בריש התשובה. ומבואר בדבריו שאם בעה"ב משלם לקבלן והלה משלם לפועלים, דהמלאכה שייכת לקבלן ואם בעה"ב משלם שכר לכל פועל ופועל (ואפילו שלא משלם להם בפועל אלא מחשב עם הקבלן שכרו של כל פועל ופועל ונותן כל הכסף לקבלן שהלה ישלם להם), שייך לבעה"ב ואין לו להשתמש בזה לכתחילה, ובנידו"ד הרי יש רק פועל אחד שעושה כל העבודה ובעה"ב משלם לו שכרו ולכא"ו בזה המלאכה שייכת לבעה"ב, אך בפשטות נראה לחלק דבשלמא בהאי עובדא דנוב"י דמייירי ששוכר המדפיס להדפיס לו ספרו והלה נזקק למספר פועלים תחתיו שפיר מצינו לחלק באופן ההשתכרות, והיינו שאם שוכר המדפיס בלבד והקבלן עצמו שוכר הפועלים הרי דאין בעה"ב חפץ אלא בתוצאה ולא יהיב דעתיה כלל לאופן הפעולה וכיצד תעשה הלכך יכול הקבלן להשתמש בה, משא"כ אם שכר כל פועל ופועל הרי דאפי" דמשלם הכל למדפיס מ"מ בעה"ב נחית לפרטא ושכר כל פועל למלאכתו

המיוחדת א"כ זכה בעה"ב במלאכתו ע"כ אין למדפיס להשתמש במלאכתו של בעה"ב.

ובנידו"ד שהעורך עושה כל העבודה נראה פשוט שאין דעת בעה"ב אלא לתוצאה שיתן לו המחזור מתורגם וערוך באופן נאות וכלל לא איכפת לבעה"ב כיצד יעשה זאת, א"כ נראה לכאורה שיכול הוא להשתמש בתרגום הנ"ל בשנית.

ד) ונראה לסייע דין זה מתשובת חת"ס (חו"מ סי' קס"א) הובא בפ"ת (סי' שכ"א) לענין מכת מדינה, ומבואר בדבריו דחוכר שדה ואכלה חגב או יבש המעין וכו' באופן שהיזק זה הוא מכת מדינה הרי שמנכה לבעה"ב מחכירותו גם לענין המשך החכירות, וכן לענין מלמד, שגזר המושל באמצע השנה שלא ללמד תורה לתלמידים דפסק המרדכי דהוי מכת מדינה וכל ההפסד לבעה"ב ומשלם למלמד כל שכרו למשך כל אותה התקופה כלומר לכל השנה.

ומבאר החת"ס דמלמד הרי הוא כשדה דבתרוויהו אופן ההשתכרות הוא שבתחילת העבודה הוא עיקר הטירחא והעמל של הפועל והמלמד לחרוש ולעבד את השדה, וכן במלמד בתחלת עבודתו עליו לחנך את התלמיד בדרכי הלימוד ואח"כ פעולתו קלה יותר ושוה יותר כלומר בהתחלה יש להשקיע הרבה עמל ואילו לבסוף מתאמץ פחות ואדרבה בזמן זה הוא גם נהנה מהפירות. אולם עיקר התשלום למלמד הוא בעצם על תחילת עבודתו ולכן אם גזר המושל שלא ילמד באמצע השנה – עליו ליטול שכרו משלם כיון שעבד עיקר עבודתו.

וא"כ ה"ה בנידו"ד שבתחילה מתאמץ לפרש ולערוך כל מילה ומילה ואח"כ זוכה ואוכל פירות עבודתו, ומ"מ לא יעלה על הדעת לנכות לו משכרו עבור כך כיון שכך הוא אופן פעולתו וצורת השתכרותו

ה) והנה כך המנהג, שבכל גווני נוטל שכר על כל הסימנים שעשה אף שנשתמש במלאכה קודמת שעשה. והסיבה לזה היא, דאף שמשמש בתרגום שכתב מ"מ עדיין מוטלת עליו מלאכה וטירחא לעמד את הכתוב במקום נאות ולערכם בסדר יפה ואין זה פעולה גרידא של "גזור, העתק, הדבק" אלא אף בזה צריך להשקיע עמל ומחשבה ולכן נוטל שכרו משלם.

ד

**תשלום על בְּזִיית גֵּזֶר כְּשֶׁנֶּשְׁלָמָה
בְּזִייתו ע"י השְׁלֵטוֹנוֹת**

שאלה:

חברי מושב הסמוך לגבול שכרו חברה המתמחה
בבניית גדר המיוחדת באמצעים רגישים הקבועים בה
שמזיהים תנועות אויב שמתקרב למושב, ובשעת בניית
הגדר ירו האוייבים ופגעו בגדר ובכלי העבודה של
החברה.

ובעקבות זאת פרצה מלחמה, והצבא עשה את הגדר
מעצמו וכעת אין צורך לעבודת החברה, האם חברי
המושב צריכים לשלם לחברה על מה שבנו את הגדר,
וכמה.

תשובה:

לכאן תליא בפלוגתת הסמ"ע והנתה"מ
(א) הנה דעת הסמ"ע (סי' של"ה סק"ז) בקבלן צריכים
לשלם, ולהנתה"מ (שם סק"א) א"צ לשלם. ומעתה בנד"ד
שההסכם היה שיבנו גדר הו"ל קבלן ובאנו לפלוגתא זו.

לענין כלי העבודה תליא בפלוגתת השו"ע והרמ"א
(ב) ומאחר וגם כלי העבודה של החברה נפגעו באנו לפלוגתא
דהשו"ע והרמ"א אם מה"ט צריכים לשלם להם כפועל בטל.

מקור הדברים

(א) דהנה בשו"ע (סי' של"ד ס"א) כתב דהשוכר את הפועל
להשקות השדה כו' פסידא דפועל כו', אבל אם אין הפועל יודע
דרך הנהר ובעה"ב יודע נותן לו שכרו כפועל בטל. והרמ"א
הוסיף: "וכן בכל אונס שאירע לפועל כו'". והיינו דדעת
המחבר דבעה"ב פטור מלשלם לפועל על מה שלא עבד רק
כשפשע בעה"ב, אבל כשהפועל מפסיד מקבל שכרו כפועל
בטל, והרמ"א פליג דבאונס שיש בו הפסד לפועל ג"כ אינו
מקבל שכר. ואזלי לטעמייהו (בסימן ש"א סעיף ג') דהשוכר
ספינה סתם להוליך יין זה דאע"פ שלא נתן לו מהשכר כלום
חייב ליתן לו כל השכר שהרי אומר לו הבא לי היין עצמו ואני
אביא לך ספינה מכל מקום ואוליכנו, ודעת המחבר דמקבל
שכר גם על מה שלא עבד אלא שהוליכו כפועל בטל, והרמ"א
כתב דאינו נותן לו על מה שלא עבד רק השכירות שהוליכו.

טעם הרמ"א

(ב) וטעמייהו דהחולקים שהביא הרמ"א שם הוא מהא
דאמרינן (בסי' של"ד ס"א) דכל אונס שאירע לבעה"ב שלא
הו"ל למידע יותר מהפועל הוי פסידא דפועל. ולפי"ז כשהפועל
הביא עמו כלי חרישה לעבודת השדה ושטפן הנהר, לדעת

המחבר מקבל הפועל שרו כפועל בטל דהו"ל כספינה סתם דנאנסה כמ"ש השו"ע (בסי' ש"א ס"ג), ולדעת הרמ"א פטור.

צ"ע מאי שנא ספינה משכירות בתים

ג) ויל"ע דאמאי בספינה סתם ויין זה מקבל רק כפועל בטל ולא כל שכירותו, ומ"ש משכירות בתים שהשוכר מת דמקבל המשכיר כל שכרו ואינו מנכה מה שלא דר בו, וכמ"ש הש"ך (כאן סק"ב).

יישוב

ד) ולכאורה י"ל דהלא הטעם דמקבל המשכיר כל שכרו הוא משום דשכירות קניא כמ"ש הש"ך, א"כ יתכן דהיינו דוקא בשכירות בתים שהשוכר משתמש לבדו, אבל בספינה דהשוכר נמצא ביחד עם הבעלים לא קניא. (ולפ"ז כששכר ספינה סתם והשוכר מנהיג לבדו, דבכה"ג שכירות קניא, וכשטבעה הספינה והיין ישלם כל שכר הספינה).

קושיית הנתה"מ ותירוצו

ה) והנה הנתה"מ (בסי' של"ד סק"ב) הקשה מהא דקיי"ל (סי' ש"ב סעיף י"ז) בנפל הבית דאינו חייב לשלם ולא אמרינן שכירות ליומא ממכר הוא, והיינו דאפילו כבר שילם מחזיר לו שאר השכירות. ותירץ הנתה"מ: "הטעם פשוט, דשם הריעותא בהבית והוי כמום במקח ובדין חזרה קאי, כמ"ש מהר"מ פדואה (סי' ל"ט) הביאו הסמ"ע (סימן שכ"א סק"ו), משא"כ כאן שהריעותא הוא בשוכר הבית, מה לו לבעה"ב בכך". עכ"ד.

צ"ב קושייתו

ו) וצ"ב קושייתו דנפל הבית הוי דומיא דספינה זו ויין סתם, דקיי"ל (בסימן ש"א ס"ב) דאפילו כשנתן שכר יחזיר, דמכיון והפועל אינו ממשיך פעולתו חייב להחזיר שכרו, רק דבבית מנכה מה שדר בו אבל בספינה שלא נהנה מחזיר כל שכרו (וכמ"ש הסמ"ע בסי' ש"א סק"ג), ושאני משכירות דהכא שהשוכר מת דהוי כ"יין זה וספינה סתם דהרי הבית מוכן להמשיך בו השכירות רק השוכר מת ולכן משלם מכיון דמוכן המשכיר להמשיך את השכירות.

עוד צ"ב בדברי הנתה"מ

ז) וגם במש"כ הנתה"מ דכשהריעותא בבית הו"ל כמום במקח והו"ל אונס, צ"ב דא"כ אמאי לא מנכה משכר בעל הספינה בשוכר ספינה סתם ויין זה, והרי האונס הוא בספינה המושכרת ודמי לנפל הבית המושכר ולא ישלם מה שלא עבד. ובהכרח צ"ל דאונס בפועל אינו כמום במקח. וצ"ע דברי הנתה"מ בזה.

דברי המחנ"א

ח) ויעויי במחנ"א (דיני שכירות סי' ד') דנקט דכשהפסד בגוף הפועל או השדה לא אמרינן דפסידא דפועל הוא, וזהו לא כדברי הנתה"מ דכשהפסד בגוף הדבר יכול לחזור בו. אלא כדברי המחנ"א אתיין בביאור שיטת מהר"ם דלא קיי"ל כדבריו, דהרי טעמו משום דפועל גופו קנוי, ואנן קיי"ל שאין גופו קנוי.

ה'

שָׁבְרוּ הַסְרֵטָה שְׁהוֹמְנָה ע"י אַרְגוֹן למטרת פרסום הארגון

שאלה

ארגון חסד העוסק בחלוקת מוצרי מזון למשפחות נצרכות הביא ארגזי פירות וירקות לחלוקה קודם הפסק, והזמינו אדם שיסריט את החלוקה לצורך פרסום בין נדיבים. ולאחר שנסתיימה החלוקה נכנסו למקום אינשי דלא מעלי שנתרעמו שלא נכללו בחלוקת המזון, ונתקוטטו עם אנשי החסד שארגנו החלוקה, ומתוך כך תפסו את המסריט ושברו לו את המסרטה וקילקלו את ההסרטה. – האם ארגון החסד חייב לשלם למסריט עבור עבודתו, מאחר שלא קיבלו את ההסרטה שלצורך זה שברו את המסריט. – והאם המזיקים חייבים לשלם מה שהזיקו.

תשובה:

אין בידינו לחייב את הארגון לשלם על פעולה שלא קיבלו לידיהם, אמנם המזיקים חייבים לשלם מדינא דגרמי לכו"ע, ונראה דישלמו המחיר הזול שבשוק.

לכאן אינו פועל וא"כ אינם חייבים לשלם לו

א) הנה המסריט עבד בכלים שלו, וא"כ יש לדון דאינו פועל אלא הרי הוא עושה בתוך שלו על דעת שאח"כ יקנו ממנו את פעולתו. ולפי"ז בנד"ד אין המשכירו דהיינו אנשי החסד שהזמינוהו להסריט את חלוקת המזון, חייבים לשלם לו, דהרי לא קיבלו מה שהזמינו, ורק כשיביא להם ההסרטה נתחייבו בתשלום.

שו"ע בשם תשו' הרא"ש דהמזמין עבודה מאומן חייב משום דינא דגרמי

ובשו"ע (סי' של"ג ס"ח) הביא מתשו' הרא"ש (כלל ק"ד סי' ו') דהאומר לאומן עשה לי דבר פלוני ואקחנו ממך, ועושה האומן ואח"כ אינו רוצה לקחתו, והוא דבר שאם לא יקחנו מיד יפסיד, דחייב. ויעוי"ש שבתשו' הרא"ש שביאר טעם חיובו, דהוא משום דינא דגרמי, וכמו הלכו חמרים וחזר בו המשכירם ואין להם מלאכה אחרת או שהיה להם מלאכה אחרת מאתמול ומכיון שנשכרו לבעה"ב הזה נפסדה מלאכתן דקיי"ל (בסי' של"ג ס"א וס"ב) דחייב המשכירם.

קושיית הנתה"מ שיהיה חייב מדין שכירות פועל וישובו
ובנתה"מ (ס"ק ט"ו) הקשה דלמה לי לחיבו מדינא דגרמי, הרי מבואר (בסי' של"ו ס"א) דהשוכר פועל לעשות אפילו בדבר הפקר ואמר לו שכרך עלי דחייב לשלם מדין שכירות פועל. ויעוי"ש בנתה"מ שתירץ דדוקא בשכירות פועל דא"צ קנין חייב, אבל כשלא אמר לו שיעשה בתורת שכירות רק שאמר לו שאחר שיעשהו לעצמו ויקנה ממנו בתורת קנין לפי שוויו ובכה"ג לא נעשה שלוחו להתחייב, ורק מחמת דינא דגרמי חייב. ע"ש. וכיו"ב מבואר בחזו"א (בי"ק סי' כ"ג ס"ק ל"ה).

היוצא דבנד"ד חייבים לשלם לו

וחזינן דגם כשהפועל עשה בשל עצמו נתחייב הפועל לבעה"ב שצוהו לעושת עבורו. דדמי להפקר. ורק כשלא שכרו אלא הבטיח שיקנה ממנו, בעינן לדינא דגרמי כדי לחייבו. – ומעתה בנד"ד נתחייבו אנשי החסד שהשכירו להמסריט על עבודתו אע"פ שלא קיבלו את ההסרטה.

יישוב המהר"א ששון על הקושיא הנ"ל

אולם בתשו' מהר"א ששון (סי' קי"ט) והובא בקצוה"ח (סי' של"ט סק"ב) הקשה ג"כ בתשו' הרא"ש הנ"ל, דלמאי הוצרכנו לדינא דגרמי, תיפו"ל מתנאי השכירות שהתנה עמו. וכתב ליישב, דשאני נידון תשו' הרא"ש דהפועל עושה בכלים שלו דאיי"ז כפועל דעלמא אלא כמכר, שמוכר מה שעושה לעצמו. וע"ש דמה"ט אינו עובר בבל תלין כשמצויה לסופר לכתוב על כתובה וכתבה וחתמה.

לפי"ז לכאוי' יוצא בנד"ד דאינם חייבים לשלם לו

ומבואר דגם כשלא אמר לו שיקנה אח"כ ממנו, אלא אף בסתמא עושה בשל עצמו חשבינן שהוא קונה ממנו. ובנד"ד שהמסריט עבד בכלים שלו, אינו פועל, אלא חשיב כהסכם שסיכמו ביניהם שיקנה ממנו אחר שיגמור פעולתו. ומכיון ולבסוף לא קנאו ממנו מכיון שנאנס, אינם חייבים לשלם לו.

יתכן לפוטרו לכו"ע מחמת המנהג

ויתכן דבנד"ד גם לפמשי"כ הנתה"מ והחזו"א הנ"ל, פטורים מלשלם לו. דהרי המנהג בזמנינו, שכל זמן שלא הביאו את הפעולה שהזמינו לבעלים, לא משלמים לפועל, אפילו כנאנס.

עוד בהנ"ל

והאמנם די ש לפלפל בזה, דהרי ההסרטה אינה שוה אלא רק למזמין, וממילא י"ל דהמסריט עשה פעולתו עבור המזמין, ודינו כפועל. ועוד דהרי הקצוה"ח (סי' ש"ה סק"ב) כתב כשנתן לפועל זהב לעשות אצודה ואירע אונס דחשיב כחזרה לבעלים והפועל נוטל שכרו. ויעוי' ג"כ בשו"ע (סי' שלי"ה ס"ג) דהשוכר פועל להביא תפוחים לחולה והלך והביא ומצאו שמת או שהבריא לא יאמר טול מה שעשית בשכרך אלא נוטל כל שכר. וא"כ בנד"ד שעשה מלאכתו, והמזמין היה יכול ליטלה, ורק מחמת אונס אין הבעלים נוטלים מלאכתו י"ל דדמי לשכרו להביא תפוחים וחייב לשלם עבור מלאכתו. – אכן מכיון והפועל עושה בשל עצמו ובכליו, הדרינן למשנ"ת דלתיא בדברי הנתה"מ וחזו"א ובדברי המהר"א ששון והקצוה"ח שהביאו.

לסיכום בנד"ד

נמצינו למדין שאין בידינו לחייב את הארגון לשלם על פעולה שלא קיבלו לידיהם.

המזיקים שהזיקו ההסרטה חייבים לשלם – מח' הנתה"מ והחזו"א במזיק דבר שאינו שוה אלא לבעליו

(ב) ובדבר המזיקים שהזיקו ההסרטה, ודאי דחייבים לשלם. לא מבעיא לפמשי"כ החזו"א (ב"ק סי' ו' סק"ג) דפליג ע"ד הנתה"מ (בסי' קמ"ח סק"מ) וס"ל דגם דבר שאינו שוה למוכרו ושוה רק לבעליו, דחייבים לשלם הזיקו, וכמשי"כ רש"י בגיטין (נ"ג). ד"ה חייבין, דכהנים שפגלו בקרבן נדבה אף שאינם חייבים להביא קרבן אחר ואין לו הפסד ממון מ"מ מכיון שהפסידו הקרבן נדבה שחפץ להביא אע"פ שאינו שוה אלא רק לבעליו ולא שייך למוכרו מ"מ חייבים במזיד, ומבואר דאיכא חיוב מזיק גם בדבר שאינו שוה רק לבעליו. ולפ"ז בנד"ד ודאי דחייבים לשלם. ונראה דגם להנתה"מ הנ"ל דס"ל דדבר שאינו שוה בעצמו למוכרו וליקח דמים בעדו רק ששוה לאיש ההוא דאין המזיק חייב לשלם, מ"מ בנד"ד כשההסרטה ביד הפועל ויש לזה שיווי שהמזמין יטלנו, בזה נראה ודאי דגם כשהשיווי הוא רק לבעליו, אך מכיון ובידו ליטול עבורו ממון, שפיר חייב המזיקו.

המזיקים חייבים לשלם מדינא דגרמי לכו"ע וראיות לזה

והנה גם להפוסקים דס"ל דהמזמין את הפועל חייב לשלם לו על עבודתו כשעושה הפועל בכליו, וכמשי"כ הנתה"מ והחזו"א וכמשנ"ת, מ"מ המזיקים את ההסרטה ג"כ חייבים לשלם על ההיזק שהזיקו, ומשום דינא דגרמי שהפסידו

להמזמין עבודתו שהזמין ושילם ולא קיבל תמורה, וכמש"כ הרמב"ם (פ"ו מזכיה כהכ"ד) דהעושה סעודת נישואין והאשה חזרה בה לאחר הסעודה דחייבת לשלם ההוצאות, והראב"ד תמה דהו"ל כזרעוני גינה שלא צמחו דפטור. ובשער משפט (סי' שפ"ו סק"א) ביאר דברי הרמב"ם דשאני זרעוני גינה שההיזק לא בא מיד, לכן אי"ז גרמי, ומשא"כ באשה שחזרה בה מהשידוך, דמיד בשעת חזרה הפסיד הבעל הוצאות הסעודה. ובנד"ד נתחייבו המזיקים, שהרי מיד כשהזיקו ההסרטה הפסיד המזמין הוצאותיו, וחייבים מדינא דגרמי.

כשהיזק שהזיקו היה רק בגוף המסרטה

והנה כשהיזק שהזיקו לא היה בגוף הסרט שנעשה, אלא רק בגוף המסרטה שעיי"ז אי אפשר לפתח את הסרט, ג"כ חייבים מדין מזיק. וכדמצינו בב"ב דחייב מדינא דגרמי. הרי דגם כשהיזק שהזיק בצרורות אינו שוה כלום, דהרי אין שווי לצרורות, אבל מכיון ועיי"ז נעשה ההיזק במקום אחר הו"ל מדיק מדינא דגרמי. וזהו ג"כ מש"כ רש"י בגיטין (נ"ג). דכהנים שפיגלו במקדש חייבים לשלם משום דצריכים הבעלים להביא קרבן אחר, והרי הבהמה עצמה אינה של הבעלים, וחזינן דגם כשהיזק אינו בחפץ גופו שהפסידוהו, אפ"ה חייבים. – אך נראה דישלמו המחיר הזול שבשוק, מכיון וההפסד הוא בממון אחר, ולגביו הו"ל גרמא. ודוק.

ו'

שֶׁכֶר יָמֵי נֹפֶשׁ וְשִׁיבְצוֹ אוֹתוֹ בְּשִׁבּוֹעַ הָאֲזוּרוֹן וְתוֹבֵעַ שִׁיחֵיהָ בְּשִׁבּוֹעַ הָרֵאשׁוֹן

שאלה:

חברת נופש, המתעסקת בהשכרת חדרים בבתי מלון לנופש, חילקה את הימים שבימי הנופש לכמה שבועות, דהיינו שכל שבוע הוא יחידה נפרדת עם פעילויות שונות, וכאשר מתקשר לקוח להזמין נופש מעדכנים אותו באיזה שבוע הוא חפץ. – ובטעות לא עיזכנו את אחד מהלקוחות, ושיבצו אותו בנופש שבשבוע האחרון שבבין הזמנים. והלקוח כבר שילם חלק מהתשלום. – כעת תובע הלקוח לקבל הנופש שבשבוע הראשון. מפני שכך חשב

בסתמא שהשכירות היא על הזמן הראשון. - האם תביעתו מתקבלת.

תשובה:

אע"פ שהמתחייב על דבר לעשותו משמעותו בזמן הראשון, מ"מ בנד"ד המשכיר יכול לדחותו לשבוע האחרון.

עֲנֵף א'

במשלמות התחייבות לעשות בזמן הראשון

דברי הרשב"א

א) הרשב"א (בתשו' ח"ג סי' ר"ד) כתב: "עוד שאלת שהפשרנין הטילו על ראובן לעשות אולם כדי שיסמוך שמעון ראש קורתו עליו, וראובן טוען אעשה אותו לכשיזדמן לי שהפשרנין לא קבעו לי זמן ודוחה את שמעון מיום ליום בטענה זו, אם יש רשות לב"ד לקבוע לו זמן שיעשה הבנין ההוא. - תשובה, גם בזה אין בטענת ראובן כלום מכמה טעמים, חדא שכל עצמו של שמעון לא בא אלא שיהא לו סמך לקורות גגו, ולפיכך כשהטילו הפשרנין פשרה והטילו על ראובן לבנות האולם מיד משמע ואומדן הדעת הוא, ואזלין בכל כי הא בתר האומדנא וכדאמרין בפרק יש נוחלין [ב"ב קל"ב]. ועוד דכל שמתחייב בדבר לעשות מיד משמע מן הדין, ושנינו בפרק הנושא [כתובות ק"א:] הנושא את האשה ופסקה עמו כדי שיזון את בתה חמש שנים חייב לזונה חמש שנים, ואע"פ שהתנו חמש שנים סתם חייב לזונה חמש שנים ראשונות, דהכין אתא בירושלמי דגרסינן התם תני זנה חמש שנים הראשונות בין ביוקר בין בזול". עכ"ל הרשב"א.

דברי הר"ן

ב) והר"ן בכתובות ר"פ הנושא (סי' ע"ב מדפי הרי"ף) הביא דברי הרשב"א, בזה"ל: "וכתב הרשב"א שאע"פ שהתנה סתם ולא פירש מתי, מסתברא דחייב לזונה הי' שנים ראשונות, דחזקה דעתם על הראשונות, וכן מצאתי מפורש בירושלמי תנא זנה הי' שנים הראשונות כו". עכ"ל.

דברי הריטב"א

ג) והריטב"א בכתובות (שם ק"א:) ד"ה הנושא כו' כתב: שמעינן מן הירושלמי הנה כי המתחייב לעשות דבר בשום זמן ולא פירש אימתי, חייב לעשות כן בזמן הבא ראשון". והובאו דברי הנך קמאי בב"י חו"מ (סי' מ"ב סעיף י"ד). וע"ש בריטב"א שביאר: "והטעם דמאן דמתני סתמא דעתיה על הזמן הראשון". עכ"ל שם.

עֲנָף ב'

כְּשֶׁהִתְנַה בְּסִתְמָא הָאֵם כּוּוֹנְתּוּ עַל זְמַן הָרֵאשׁוֹן

בְּקוּשִׁיא מְדַבְרֵי הָרֵיטְב"א בְּר"ה עִמְש"כ הָרֵיטְב"א בְּכַתּוּבוֹת

(ד) וּבְסִי "אִמְרֵי בִינָה" (דִּינֵי הַלּוּאָה סִי כ'), הַקְּשָׁה בְּדַבְרֵי הָרֵיטְב"א הַנִּי"ל, מְדַבְרֵי בְּמִסֵּי ר"ה (ז':), בְּהָא דְאִמְרִינֵן הַתָּם בְּמִי שְׁעוּמַד בְּתוֹךְ אֲדָר וְשׁוֹכֵר בֵּית וְאוֹמֵר לְשָׁנָה זֹ, דְכִשְׁהַגִּיעַ נִיסָן לֹא עֲלֵתָה לּוֹ שָׁנָה, דְּלֹא טָרַח אִינִישׁ לְמִיגַר בֵּיתָא לְבַצִּיר מִתְּלֵתִין יוֹמִין. וְע"ש בְּחִי הָרֵיטְב"א שְׁכַתְּב: "וְתַמִּיה לִי א"כ אִמְאִי אִמֵּר שָׁנָה זֹ, וַיִּי"ל דְּלֵהֲכִי אִמֵּר זֹ שִׁיתְחִיל לְדוֹר בְּהַ מַעֲתָה וְלֹא יוֹכֵל לְדַחֲוֹתוֹ וְכֵאלִילוֹ אִמֵּר שָׁנָה רֵאשׁוֹנָה, מִשְׁא"כ בְּאוֹמֵר שָׁנָה סִתְּמַס דִּידוֹ עַל הַתְּחַתּוּנָה וַיְכּוֹל לְדַחֲוֹתוֹ, דְּאִפִּילוֹ בְּנִדְרִים דְּאוֹרִייתָא אִם אִמֵּר שָׁנָה אִיו מַחֻיב בְּשָׁנָה רֵאשׁוֹנָה אִלֵּא מְדִין בַּל תֵּאָחֵר וְכַדְפִּירְשֵׁתִי בְּנִדְרִים [ס' ע"א, ע"ש בְּנִמּוֹק"י], הַלֵּכֵךְ בְּמִמּוֹן יִכּוֹל לְדַחֲוֹתוֹ". עַכ"ל הָרֵיטְב"א. הָרִי לְהַדִּיא, דְּאִפִּילוֹ כְּשֶׁהִתְנַה בְּסִתְמָא אִין דַּעֲתוֹ עַל זְמַן הָרֵאשׁוֹן.

בִּישׁוּב דְּבֵרֵי הָרֵיטְב"א

(ה) וְנִרְאָה לְחַלְק, דְּשִׁאֲנֵי הַנִּידוֹן בְּתַשׁוּי הָרֵשְׁב"א (בְּח"ג ס"י ר"ד) דְּרֵאוּבֵן שֶׁהוּא הַמִּתְחַיֵּב לְבָנוֹת הָאוּלָּם הִיָּה צְרִיךְ לְבַרֵּר שְׁאִינוֹ מִתְחַיֵּב לְבָנוֹת מִיד, וּמַכִּיוֹן וְהִיָּה מוֹטֵל עֲלֵיו לְבַרֵּר וְלֹא בִירַר אִמְרִינֵן דְּמִסְתְּמָא נִתְרַצָּה לְהַתְחַיֵּב מִיד, וְזֵהוּ יִסוּד הַסְּבָרָא בִירוּשְׁלַמִי הַנִּי"ל דְּהַנּוּשָׂא אֵת הָאִשָּׁה וּפְסָקָה עִמּוֹ לְזוֹן אֵת בְּתָה חֲמֵשׁ שָׁנִים דְּחַיֵּיב לְזוֹנָה לְאַלְתֵּר דְּהָרִי מַכִּיוֹן וְהַבְּעַל הוּא שְׁמִתְחַיֵּב וְהִיָּה צְרִיךְ לְבַרֵּר שְׁאִינוֹ מִתְחַיֵּב לְאַלְתֵּר, מִמִּילָא נִתְחַיֵּב לְאַלְתֵּר. וּבְהֲכִי קְמִיירִי הָרֵיטְב"א בְּר"פ הַנּוּשָׂא הַנִּי"ל. - מִשְׁא"כ נִידוֹן דְּבֵרֵי הָרֵיטְב"א בְּר"ה דְּקְמִיירִי דְּהַשׁוֹכֵר הוּא הַמִּתְחַיֵּב וְהו"ל לְבַרֵּר אִם שׁוֹכֵר שָׁנָה זֹ אוֹ שָׁנָה סִתְּמַס, וּמַכִּיוֹן וְלֹא בִירַר אִמְרִינֵן דְּנִתְרַצָּה מִסְתְּמָא לְשׁוֹכֵר לְאוֹ דּוּקָא מִיד. - וְהִיָּינוּ, דְּשְׁכִירוֹת אִי"ז הַתְּחַיֵּיבוֹת אִלֵּא שְׁמִשְׁכִּיר לְשָׁנָה, וְלִכֵּן אִינוֹ דּוּמָה לְחַיֵּיב לְזוֹן אֵת בְּתוֹ אוֹ לְבָנוֹת אוּלָּם.

עֲנָף ג'

דְּבֵרֵי הַיְשׁוּעוֹת יִשְׂרָאֵל כִּי"ב

(ו) וַיִּסּוּד הַדְּבָרִים מְצִינוֹ בְּסִפְר "יְשׁוּעוֹת יִשְׂרָאֵל" (ס"י מ"ב, עִין מִשְׁפֵּט סִק"ח) שֶׁהִבִּיא כִּי"ב בְּסוּגִיא דְּב"ב (ע"א). דְּהַמוֹכֵר אֵת הַבֵּית וַיִּשׁ סִפֵּק בְּלִשׁוֹן אִם מַכֵּר אִיזָה דְּבָרִים, דְּשִׁאֲנֵי מַכֵּר מִמִּתְנָה, דְּבַמַּכֵּר לֹא נִמְכָּר וּמִתְנָה נִתֵּן הַכֹּל, וְאִמְרִינֵן הַתָּם: "מֵאִי שְׁנָא מַכֵּר וּמֵאִי שְׁנָא מִתְנָה, פִּירֵשׁ יְהוּדָה בֶּן נְקוּסָא לְפָנֵי רַבִּי זֶה הִיָּה לּוֹ לְפָרֵשׁ וְזֵה לֹא הִיָּה לּוֹ לְפָרֵשׁ". וְהַרְשַׁב"ס בְּד"ה

זה היה כו' הביא בשם רבינו חננאל, דשאני לוקח שקנה כיון
דהלשון מתפרש לשני צדדים על הלוקח הבא להוציא היה
לברר בעת מקחו שיהא לשונו ברור ולא ספק ואם לא פירש
אין לו רק בפחות, אבל הנותן מתנה דלאו במקבל תליא מלתא
אלא בנותן כיון שהלשון סתום וסובל שני פירושין אדרבה על
הנותן היה לו לברר שלא יהיה שום ספק בלשונו.

וז"ל הרשב"ם: "ורבינו חננאל פירש, הקונה היה לו לפרש
דכיון שנותן דמים אינו מתבייש מן המוכר, ומדלא הזקיק
למוכר לפרש לו הכל הפסיד, אבל מקבל מתנה בושתי יש לו מן
הנותן ואין לו לפרש ולשאול לו בור וגת ושובך הלכך עליה
דנותן רמיא לגלויי, ואם לא פירש קנה הכל". עכ"ל הרשב"ם
בשם הר"ח.

הרי דכשיש לשון סתום ויש לפרש בו בב' אופנים, מפלגינן
בין מכר למתנה, דשאני מכר דמכיון וביד הלוקח לברר המקח
דדוקא בכה"ג נותן מעותיו היה צריך להתנות וכשלא התנה
מסתמא נתרצה על הפחות. משא"כ במקבל מתנה שמתבייש
לפרש, ואין בזה רק דעת הנותן על הנותן מוטל לפרש.

ז) והנה יעויי"ש ב"ישועות ישראל" שכתב לבאר דלא נחלקו
הפוסקים בדין ספק בלשון השטר אם יד בעל השטר על
התחתונה. וז"ל: "ובאמת המעיין יראה שיש בזה מחלוקת בין
הפוסקים, כי התשב"ץ חלק ב' ס"י קי"ח כתב בספק שנפל
בלשון מחילה אם הנדוניא בכלל או לא אמרינן יד בעל השובר
על העליונה כו' אבל כשהספק בלשון תקנה אמרינן אוקי
אדינא כו'. ובתשובת ב"י דיני כתובות ס"י א' כתב שם בתנאים
שהתנה הבעל עם אשתו קודם הנשואין שבאם ימות ולא יניח
בנים לא תטול כל הכתובה ומת והניח בת, כתב הב"י כיון דיש
ספק בלשון מחילה, וחוב הכתובה הוא ברור אמרינן יד בעל
המחילה על התחתונה, וזה שלא כדברי התשב"ץ". עכ"ד
הישוע"י בקושייתו.

ח) אולם יעויי"ש ב"ישועות ישראל" שיישב היטב, וכתב:
"אמנם אם באנו להשוות דברי הפוסקים, יראה לפי מה
דקיי"ל ב"ב דף ע"א במוכר את הבית ויש ספק בלשון אם מכר
איזה דברים, במכר לא נמכר ובמתנה נתן הכל, ומפרשינן
בש"ס פירש יודא בן נקייא לפני רבו זה היה לו לפרש וזה לא
היה לו לפרש, ופירש הרשב"ם בשם הר"ח דלוקח שקנה כיון
דהלשון מתפרש לשני צדדים על הלוקח הבא להוציא היה
לברר בעת מקחו שיהא לשונו ברור ולא ספק, ואם לא פירש
אין לו רק בפחות, אבל הנותן מתנה דלאו במקבל תליא מלתא
אלא בנותן כיון שהלשון סתום וסובל שני פירושין, אדרבא על
הנותן היה לו לברר שלא יהא שום ספק בלשונו".

והוסיף הישוע"י בזה"ל: "ואם היות כי הסמ"ע לקמן ס"י
רט"ו לא הביא פירוש ר"ח כי אם פירוש הרשב"ם, הנה
הרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות ביאר להדיא כדברי הר"ח וכן
פירש הר"ע מברטנורה, וכן מפורש בירושלמי פ' המוכר את
הבית שדרכו של לוקח לברר את מקחו. הא קמן דכל היכא
שהלשון סתום וסובל בו שני פירושים ואיכא אינשי דקרי ליה

הכי ואיכא דקרי ליה הכי, כי האי דמוכר את הבית דאיכא אינשי דכל מה שבשדה מכר לו כיון שמיצר לו מיצרים נכלל גם הבור, ואיכא אינשי דקרי לשדה בפ"ע, לכן במכר כיון שביד הלוקח לברר את המקח שעל דרך זה נותן מעותיו היה לו להתנות, וכשלא התנה מסתמא נתרצה על הפחות, אבל במקבל מתנה שמתבייש לפרש ואין בזה רק דעת הנותן על הנותן מוטל לברר.

וכתב ה"ישועות ישראל" בזה"ל: "והשתא אתי שפיר, דכל הני שיש ספק בלשון אם הוא כולל או פרטי במחילה וודאי על הנותן לברר כיון שאין ביד המקבל לפקוד על הסופרים רק מה שירצה הנותן, אבל בפשרה וכיו"ב שתלוי בדעת שניהם אמרינן על בעל השטר שלוקח שטרו לראיה לברר. - ובהכי ניחא כו' בנידון של הרב ב"י בתשובה באיש ואשתו שעשו תנאים ביניהם קודם הנשואין על בעל השטר לברר, כמ"ה דמכר, אבל במחילה סתמא על הנותן לברר". עכ"ד.

(אך ע"ש שכתב זהו דוקא כשהלשון מסופק, והספק הוא אם הוי כולל או פרטי, אבל באומר שטר אחד מחול ודאי הברירה ביד הנותן לתת לו שטר קטן, דהא אע"ג דקיי"ל דנותן בעין יפה נותן לפי שעל הנותן לברר, מ"מ האומר בית בבית אני נותן אינו אלא הפחות, שהכל יודעין שרק אחד נותן. ע"ש).

ט) נמצינו למדין בנידון שאלתינו, דקמיירי בשכירות דאי"ז התחייבות ממילא אין המשכיר מחוייב להעמיד לשוכר את החבילת נופש בזמן הראשון, ויכול לדחותו לשבוע האחרון.

ע"ף ד'

בדברי ה"אמרי בינה"

י) והנה ולפמש"כ בסי "אמרי בינה" (דיני הלואה סי' כ') יש למשכיר לדחותו לשבוע האחרון בפשיטות, גם בלא הנד. טעמי שנתבאר, מכיון ולדבריו תליא האם המזמין שילם או לא, דמכיון ושילם אפילו חלק מסך התשלום היה מוטל עליו לפרש שברצונו לשכור בשבוע הראשון, ומדלא פירש הפסיד.

יא) דיעווי"ש שכתב ביישוב דברי הריטב"א, בזה"ל: ואולי יש לומר ולחלק בין חיוב במתנה לחיוב בעד שכר, למה שכתב הרשב"ם ב"ב (דף ע"א) משם הר"ח ז"ל דמפרש בא דפריך הש"ס שם מ"ש מכר ומ"ש מתנה דזה היה ליה לפרש וזה לא היה לו לפרש, דהקונה כיון שנותן דמים אינו מתבייש מן המוכר ומדלא הזקיק למוכר לפרש לו הכל הפסיד אבל מקבל מתנה בושט יש לו מן הנותן ואין לו לפרש ולשאול, ועליה דנותן רמיא לגלויי ואם לא פירש קנה הכל, וה"נ בשוכר בית רמיא על השוכר בעד דמים לגלויי דדעתו על שנה ראשונה וכיון דלא פירש יש ביד המשכיר לדחותו ויד השוכר על התחתונה, משא"כ בפוסק לזון בת אשתו דהוא מתחייב בדבר שאינו חייב ובחנם רק אגב חיתון גמר ומקנה, ואין בידה לפרש על איזה שנים דבושה ממנו לכך על המתחייב לפרש

ולגלות דעתו, וכיון דלא פירש חייב בזמן הראשון הבא. ויש לומר דגם כוונת הריטב"א דלמד מזה במתחייב לעשות דבר לשום זמן ולא פירש אימתי חייב לעשות כן בזמן הבא ראשון איירי דוקא במתחייב במתנה ובחנם דעליו רמיא לגלויי דעתו וכיון דלא גלי דעתו סתמא על זמן הראשון". עכ"ד.

נמצינו למדין דהמשכיר יכול לדחותו לשבוע האחרון, וכמו שנתבאר.

¶

שׁוֹכֵר שֶׁהִזִּיחַ סְפָרִים ע"ג עֲגָלָה סְמוּכָה לַחֲנוּת וְנִתְגַּלְגְּלָה וְשִׁבְרָה חֲלוּן

שאלה:

שכר חנות ספרים, עם ארונות וכל מוצרי החנות הגלויים, דהיינו מערכת תשלומים הכוללת קופה ושולחן וכיו"ב, ועגלה הנגררת ע"י גלגלים שמונחים עליה ספרים. והעמיד את העגלה מחוץ לחנותו כנהוג, אולם הניח על גבה הרבה ספרים יותר מהרגילות, ומכובד המשא נפתח המעצור שעוצר את העגלה ונתגלגלה במדרון לכיוון החנות ונשברה השמשה של החנות. האם השוכר חייב. וטענת השוכר שמצוי לפעמים שבעלי חנויות מעמיסים על העגלה יותר מהרגילות.

תשובה:

הכרעה לשאלתינו

בנד"ד שהשכירו לחנות ספרים עם העגלה שהספרים מונחים עליה, חשבינן האחריות על המשכיר, והשוכר פטור.

עֲנֵף א'

היזק שהגיע לדבר ששכרו

דברי הרא"ש בתשו'

א) בשו"ע (סי' ש"ז ס"ג) הביא תשו' הרא"ש (כלל פ"ז דין ו') בזה"ל: "ראובן שכר בית משמעון ונתן שם חטה ומחמת שעמדה שם ימים הרבה נתקלקלו הכותלים ונפלו והזיקו לשמעון ולשכניו, אם היה ניכר וידוע קלקול הכותלים והתרו בו לסלק החטה ולא סלקה, פושע הוא וחייב לשלם כל ההזק". והיינו מדין אדם המזיק, דהוי גירי דיליה, וכמ"ש הסמ"ע (סק"ג) והש"ך (סק"א) ובביאור הגר"א (סק"ד). ואשמועינן דאף בשוכר דינא הכי, דלא נימא דמאחר והשכירו רשאי להניחו שם גם בשעה שמזיק.

יסוד החיוב אם הוא מטעם אש

ב) ובפשוטו יסוד הדין לחייבו הוא מדין אש, וכמ"ש בחזו"א (ב"ק סי' ב' ס"ק ט"ז) דהחטה הוי כאבנו שהניחה בראש גגו, דאף אם קלקול הכותלים נעשה אח"כ אין כאן שינוי במזיק אלא בניזק, והמזיק הוכן מראש להכביד על הכתלים כאשר יתרועעו. ומעתה בנד"ד יש לדון את כובד העגלה על החלון של החנות ככח אש ראשון וחייב. איברא דהחזו"א שם מסתפק בנפל הכותל על כלים ושברן אי חייב, אי קרינן בו איש אש ולא אש אש, כמו דאמר איש אש ולא שור אש כמ"ש תוס' ב"ק (כ"ב). ד"ה לאו, או דלמא כל אש מתחדש אש חדש בכל רגע והכי נמי כיון דכובד החטים הפיל את הכותל גם נפילת הכותל הוא אש ראשון וחייב. ע"ש.

יש לחקור בנד"ד

ג) ולהצד דחשיב אש ראשון יש עדיין לחקור, דבהיא דתשו' הרא"ש כשהניח חטה בעינן התראה, ובנד"ד לא היה התראה. אכן זהו דוקא דתחלת הנחתן בהיתר ואח"כ נתחדש קלקול, לכן הוצרכנו התראה, וכמ"ש הפרישה (בסי' ש"ז), אבל בנד"ד מסתבר דתחילת הנחתו הוי בפשיעה, שאע"פ דמצוי להניח הרבה ספרים יותר מהרגילות אפי"ה חשיב פשיעה.

דברי הנתה"מ

ד) אמנם בנתה"מ (סי' ש"ז סק"א) נקט דהתם בתשו' הרא"ש מיירי שתחילת הנחתן היתה בצורה שהכותלים ינזקו, וע"ש שדקדק מלישנא דהטור הכי, וביאר דמה"ט אין צריך התראת בית דין וסגי בהתראת שכנים, ע"ש, ועכ"פ חזינן דנקט הנתה"מ דבעינן התראה, ובנד"ד דלא היה התראה, יפטר.

איברא דנראה דלהנתה"מ בגוונא דהיו מקולקלין מתחלתן א"צ אף התראת שכנים, ורק עובדא דהרא"ש היה בכה"ג. ובלא"ה להנתה"מ דנקט דחיובו מדין בור, הרי בהיזק דבור א"צ התראה כלל. ויתכן דהנתה"מ למד דהוי בור ואש, וכמו שיתבאר להלן.

ביאור האמרי יושר ברא"ש

ה) והנה בשו"ת "אמרי יושר" (י"ב סי' כ"א) ביאר בדברי הרא"ש באופ"א ממש"כ החזו"א, אלא דכוונתו לחייב על ההיזק של הכתלים והעליות הסמוכים לה, דאע"פ שההיזק הוא בשעת נפילה דהיינו כובד החטה על הכתלים והוי בור דפטור על הכלים, אפ"ה חייב, משום דתחילת הנחת החטים חשיב מזיק, דדרך הכלים ליפול והו"ל מזיק בידים, ואי"ז ככותל ואילן דחשיבי כבור אף למה שהזיק ודרך נפילה. ע"ש. - ולפ"ז בנד"ד דאין דרך העגלה של הספרים ליפול, אי"ז מזיק בידים, ופטור.

עֲנָף ב'

בגדר היזק שאירע בשעה שלשכר

ביאור הנתה"מ בשיטת הרא"ש שהוא מטעם בור

ו) ובעיקר דברי הרא"ש בתשו' הנ"ל, ביאר הנתה"מ (סי' ש"ז סק"א) דחיובו מדין בור. דהרא"ש מיירי בשוכר שהניח חטים זמן מרובה ומתוך כך נתקלקלו הכתלים ונפלו כתלי העליה והזיקו לבעה"ב ולשכנים, דמכיון והתרו בו חייב השוכר לשלם כל הנזקים. וסיים הרא"ש: "ולא דמי כותל ואילן לדבר זה, שנתנו התוס' [ב"ק (ו:)] ד"ה היינו דין בור אף למה שהזיקו בשעת נפילה, משום דהתם אי אפשר לדמותו לסכינו ומשאו שנפלו ברוח מצויה והזיק ודרך הילוכם. דהתחלת עשייתם ע"י כח אחר, אבל כותל ואילן מחמת רעותן נפלו אחר שהתרו בו, הלכך מדמה להו לבור, אבל האי ממונו הוא, ודמי לדליל דאית ליה בעלים ונקשר ברגל תרנגול והזיק, דבעל דליל משלם כולו נזקיה [ב"ק י"ט:]. "עכ"ל הרא"ש. ותמה בנתה"מ מה הוקשה להרא"ש מאילן ובור, הא התם ג"כ חייב אחר שהתרו בו או אחר שחפר בכותל אפילו בלא התראה.

וביאר הנתה"מ, שהוקשה לו לשיטת התוס' דכותל ואילן הוא מדין בור, והרי הכא לאו בור דידיה אלא של המשכיר, רק שהחטיים הזיקו, והוי כשור שכרה בור דפטור. ותירץ הרא"ש דשאני כותל ואילן שאין תחילת עשייתן לנזק, אבל הכא מיד שהניח החטיים וסמכן לכותל רעוע הו"ל החטיים כדליל שהניח במקום שמתגלגל דחייב אפילו כשאין התרנגול שלו וה"נ חייב גם על הכתלים של אחרים. עש"ה.

לפ"ז בנד"ד

ז) ולפ"ז בנד"ד יפטר על החלון ששבר בהנחת ספרים ע"ג העגלה יותר מהראוי, דהא בור פטור על הכלים, והחלון מכיון שאין בו רוח חיים חשיב ככלים. - אלא דא"כ צ"ב יסוד דברי הנתה"מ, שנקט לחייב את מניח החטיים בהיזק הכתלים מדין בור, והלא בור פטור על הכלים. ובאמת יעוי' בשו"ת "אמרי יושר" הנ"ל שתמה בזה ע"ד הנתה"מ. ולכאורה צ"ל בדעת הנתה"מ דגם קלקול כל

הכתלים נעשו ע"י הנחת החיטים ולאן דמחמת הכותל של שמעון שנפל עליהם נתקלקלו בנפילתו, אלא דהנחת החיטים עצמה קלקלה את הכתלים של השכנים.
[אך בתש"ו "אמרי יושר" נקט דהנחת החיטים קלקלה את כותלי ביתו של שמעון, ומה שנתקלקלו שאר הכתלים של השכנים היה ע"י נפילת כותלו של שמעון, ולכן הקשה ע"ד הנתה"מ דהו"ל כלים כלפי היזקו של הכותל הראשון, ובור פטור על הכלים. אולם בדעת הנתה"מ י"ל כמשנ"ת דהוי קלקול אחד].

עוד ביסוד דברי הנתה"מ

ח) וביסוד דברי הנתה"מ נראה לבאר דכוונתו לדון מחמת בור ואש, דהנחת החיטים ע"ג הכותל הוי בור ונפילת הכותל מכח זה הוי אש. (ומיושב קושיית האמרי יושר הנ"ל).

בדברי החזו"א

ומעתה באנו לחקירת החזו"א אם חשיב אש ראשון, או כח שני מהאש, וכמשנ"ת. ולפי"ז יש לצדד לפוטרו. - איברא דמסתברא דהו"ל אש ראשון, ויתחייב.

דברי ה"ערוך השולחן"

אכן יש לפוטרו עפמש"כ בספר "ערוך השולחן" (סי' ש"ז ס"ג) לפ"ד הנתה"מ הנ"ל, וז"ל: "אמנם בכה"ג אם שכר מפורש להניח בו חטים אין האחריות עליו אלא על המשכיר, ורק בשכר סתם ולא היה לו להניח שם חטים". עכ"ד ה"ערוך השולחן".